

dr hab. inż. Elżbieta Sałata, prof. UTH Rad.

Radom, dnia 26 października 2020 roku

Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego w Radomiu

Zam. ul. Pośrednia 31/23; 26-600 Radom

Tel. +48483617030; +48693341620

E-mail: e.salata@uthrad.pl

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pana mgr inż. Krystiana Tuczyńskiego na temat: *Postawy nauczycieli akademickich wobec e-learningu w szkole wyższej* przygotowanej pod kierunkiem naukowym Pana dr hab. prof. UR Wojciecha Walata oraz promotora pomocniczego Pana dr inż. Tomasza Warzocha

Wprowadzenie

Przedstawiona do recenzji rozprawa Pana mgr inż. Krystiana Tuczyńskiego pt.: *Postawy nauczycieli akademickich wobec e-learningu w szkole wyższej* mieści się w nurcie klasycznych badań pedagogicznych mających na celu określenie zależności pomiędzy postawą nauczycieli akademickich wobec e-learningu w szkole wyższej a realizacją kursu z zakresu kształcenia na odległość. W społeczeństwie XXI wieku niezwykle istotną rolę odrywa wiedza oraz umiejętność pozyskiwania jej w szybki i skuteczny sposób. Obecny postęp naukowo-techniczny, wymusza nieustanne poszerzanie wiedzy i umiejętności jakimi musi dysponować współczesny człowiek. Trudno jednak wyobrazić sobie, aby odbywało się to wyłącznie w tradycyjny sposób, zatem co raz częściej wykorzystuje się możliwości jakie oferuje kształcenie na odległość. Odpowiedzią na nowe wyzwania stojące przed pedagogiką jest konektywizm, alternatywna teoria łącząca technologię i działania edukacyjne w dobie kształcenia cyfrowego. W tej sytuacji przestają już wystarczać tradycyjne szkolenia, a coraz większą rolę w zdybywaniu wiedzy i kształcenia odgrywa technologia informacyjna. Kształcenie na odległość, nazywane e-learningiem jest obecnie wykorzystywane niemal w każdej dziedzinie życia społecznego, w tym między innymi w edukacji. Za doskonaleniem i doksztalcaniem w technologii e-learning przemawiają nie tylko oszczędności, ale także wysoka efektywność. Dobrze przygotowany kurs w trybie e-learning z zastosowaniem m.in. możliwości interakcji za pomocą głosu i obrazu, może nie tylko konkurować z tradycyjnymi metodami prowadzenia zajęć, lecz także w wielu przypadkach być od nich efektywniejszy.

Problematyka podjęta przez Autora w dysertacji jest istotna ze względu na rozwój nowych technologii, które stawiają przed nauczycielami wiele wyzwań. Postawy nauczycieli akademickich do potrzeby przygotowania i przekonania do wirtualnej edukacji to ważne zadanie. Aby nauczyciele mogli posługiwać się w pracy technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, muszą posiadać odpowiednie kompetencje. Wybór tematyki i obszaru badań należy uznać za słuszny, płodny poznawczo, a także istotny dla nauki i praktyki szkolnictwa wyższego. Ponadto wpisuje się w życie w czasach pandemii wirusa powodującego chorobę COVID-19, który wymusił na nas nowy model edukacji. Wiąże się to ze zmianę sposobu funkcjonowania placówek edukacyjnych z tradycyjnego na zdalny.

Struktura pracy

Licząca 314 stron znormalizowanego tekstu dysertacja doktorska została podzielona przez Autora na trzy części. Pierwsza z nich nosi tytuł: *Teoretyczno-praktyczne założenia badań postaw nauczycieli akademickich wobec wykorzystywania e-learningu w kształceniu* i składa się z czterech rozdziałów: *Szkolnictwo wyższe w dobie społeczeństwa informacyjnego* (14 stron), *E-learning jako uzupełniająca forma kształcenia akademickiego* ((31 stron), *Postawy nauczycieli akademickich wobec wykorzystywania e-learningu w procesie kształcenia akademickiego* (26 stron) i *Program kursu e-learningowego – założenia programowe* (9 strony). Druga część monografii jest zatytułowana: *Założenia metodologiczne badań własnych* (26 stron). Składają się na nią następujące rozdziały: *Przedmiot i cel badań*, *Problemy badawcze*, *Hipotezy badawcze*, *Zmienne i wskaźniki zmiennych badań*, *Metody, techniki i narzędzia badawcze*, *Opis metod statystycznych wykorzystanych w badaniach własnych oraz Miejsce badań i charakterystyka badanej grupy*. Trzecią część stanowi *Analiza wyników badań własnych z zakresu postaw nauczycieli akademickich wobec e-learningu w szkole wyższej* i składają się na nią cztery rozdziały: *Komponent poznawczy postaw nauczycieli akademickich wobec e-learningu w szkole wyższej na podstawie badań własnych* (59 stron), *Komponent emocjonalny postaw nauczycieli akademickich wobec e-learningu w szkole wyższej na podstawie badań własnych* (40 stron) oraz *Komponent behawioralny postaw nauczycieli akademickich wobec e-learningu w szkole wyższej na podstawie badań własnych* (41 stron). Część trzecią rozprawy kończy rozdział *Uogólnienie wniosków Zakończenie*, oraz bardzo bogaty wykaz wykorzystanej literatury przedmiotu (ponad 190 publikacji). W pracy zawarto spis rysunków, tabel, wykresów oraz aneks. Rozprawa zawiera również program szkolenia na

temat: *Kompetencje dydaktyczne i informatyczne kadry Uniwersytetu Rzeszowskiego w zakresie e-learningu.*

Całość struktury tworzy logiczny porządek treści i wypełnia problematykę określoną przez tytuł opracowania. Układ ten charakteryzuje się konsekwencją w eksponowaniu głównych zamierzeń Autora.

OCENA POSZCZEGÓLNYCH CZĘŚCI ROZPRAWY

Wstęp wyraźnie uzasadnia potrzebę podjęcia tematyki, która wynika z dużego tempa rozwoju w sferze społeczno-politycznej, ekonomicznej i kulturowej co w konsekwencji prowadzi do rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych i wprowadzania w uczelni nowatorskich form kształcenia wykorzystujących technologie e-learningowe. Doktorant słusznie zwraca uwagę na konieczność określenia roli nauczyciela akademickiego, a szczególnie spójności poszczególnych komponentów postaw nauczycieli tj. poznawczego, emocjonalnego i behawioralnego. We wstępie Autor pisze, iż w badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego zaś wśród technik był test i ankieta. Technika badań są czynności praktyczne, które pozwalają na sprawdzenie informacji, opinii, faktów. Zatem techniką w recenzowanej pracy było testowanie i ankietowanie (dobrze zostało to nazwane na stronie 108 pracy). Niestety w dalszej części również zabrakło konsekwencji.

W pierwszym rozdziale Autor zaprezentował istotę procesu kształcenia w aspekcie transformacji społecznej podkreślając wyzwania jakie stoją przed społeczeństwem informacyjnym. Zawiera on również retrospekcję historyczną w zakresie wydarzeń mających wpływ na sposób kształcenia. Ważną częścią tego rozdziału jest opis wyzwań, takich jak otwartość na innowacje czy kreatywność nauczycieli, stojących przed szkolnictwem wyższym w społeczeństwie wiedzy. Chciałam zwrócić uwagę na pewne niedociągnięcia w rozdziale pierwszym: na str. 11 przypis 21 brakuje konkretnego autora – jest tylko podany redaktor monografii; na str. 19 Autor powołuje się na skrypty autorstwa R. Leitnera oraz W. Żakowskiego, a w przypisie jest M. Portalski. Zabrakło informacji o wyróżnionych autorach.

Drugi rozdział rozprawy zatytułowany *E-learning jako uzupełniająca forma kształcenia akademickiego* stanowi podstawowy przegląd literatury niezwykle istotnej dla podjętej tematyki. Na jego wstępie Autor prezentuje szereg definicji e-learninu, przedstawia kluczowe modele kształcenia on-line. Jest to dobra część pracy. W odczuciu recenzenta omawiając koncepcje uczenia w aspekcie e-learningu zabrakło odwołania się do pozycji B.Joyce, E.

Caluhouna i D. Hopkinsa *Przykłady modeli uczenia się i nauczania*. Przywołując koncepcje B. Skinnera i opisując zasady w uczeniu się Doktorant powołuje się na publikację promotora Wojciecha Walata. Należało inaczej skonstruować przypis.

W dalszej części pracy Autor przechodzi płynnie do omówienia technologii e-learningowych w kształceniu akademickim w Polsce opisując szczegółowo współczesne platformy e-learningowe wykorzystywane w środowisku szkolnictwa wyższego zarówno płatne, darmowe jak i tworzone indywidualnie. Rozdział kończą rozważania na temat roli nauczyciela w kształceniu e-learningowym. Bardzo słusznie Autor rozprawy zauważa, dokonując przeglądu literatury na ten temat, iż nauczyciel staje się bardziej konsultantem w procesie kształcenia. Ponadto wskazuje, iż zaawansowane technologie informacyjne należy traktować jako narzędzie wspomagające do rozwiązywania różnych problemów.

Kolejny rozdział rozprawy nawiązuje bezpośrednio do tematu pracy. Doktorant w definiowaniu pojęcia postawy odwołuje się różnych ujęć i stanowisk prezentowanych przez znawców problematyki, jak H. Spencera, A. Baina, W. J. Thomasa oraz F. Znanieckiego, E. Nelsona, A. Rathusa, T. Taranko, Ch. Frankfort-Nachmiasa, R. Holly, D. Katz i E. Stotlanda czy G. Allporta. Następnie opisuje podstawowe komponenty postawy: poznawczy, emocjonalny i behawioralny. Autor dokonał analizy powyższych komponentów wobec postawy e-learningu wykorzystując bogatą literaturę w tym zakresie. Rozdział został zilustrowany rysunkami i tabelami co sprawia, iż jest przyjazny dla czytelnika.

Ostatnim rozdziałem w części teoretycznej był opis 30-godzinne kursu z zakresu wykorzystania e-learningu zawierający plan kursu, jego cel i przykładowe zadania w programie. W kursie uczestniczyli nauczyciele akademicy.

Oceniając część teoretyczną dysertacji stwierdzam, że przeprowadzony przez Doktoranta przegląd literatury dotyczącej podjętego tematu jest dokładny. Jest przeprowadzony logicznie co daje podstawę do określenia własnego programu badawczego.

Kolejną część monografii stanowią założenia metodologiczne do pracy. Zgodnie z jego tytułem, Doktorant przedstawił założenia metodologiczne i organizacyjne badań własnych. Został sformułowany przedmiot badań jako komponenty postaw nauczycieli akademickich wobec e-learningu w szkole wyższej. Przyjęty główny cel badań nie budzi zastrzeżeń. Jest nim, w wersji operacyjnej, *określenie zależności poszczególnych komponentów postaw nauczycieli akademickich wobec e-learningu w szkole wyższej od realizacji kursu z zakresu kształcenia na odległość*. Jako cel teoretyczno-poznawczy przyjęto: *wzbogacenie wiedzy dotyczącej zmian*

poziomów poszczególnych komponentów postaw nauczycieli akademickich (rozumianych jako trójwymiarowy konstrukt typologiczny, w skład którego wchodzi komponent poznawczy, emocjonalny i behawioralny) wobec e-learningu akademickiego w wyniku realizacji kursu z zakresu kształcenia na odległość oraz cel praktyczno-wdrożeniowy: opracowanie wniosków otrzymanych na etapie analizy wyników badań poprzez wskazanie przejawianych postaw będących wynikiem realizacji kursu z zakresu kształcenia na odległość i opracowanie wniosków i rekomendacji umożliwiających przejawianie przez nauczycieli akademickich postaw pełnych (trójkomponentowych) umożliwiających kompleksowe wykorzystywanie technologii e-learningowych w szkole wyższej. Są to cele o dużym znaczeniu zarówno teoretycznym, jak praktycznym. Z celem teoretyczno-poznawczym właściwie zostały skorelowane problemy badawcze. Problemowi głównemu pracy: *Jakie zmiany w postawach nauczycieli akademickich wobec e-learningu zostaną wywołane w wyniku realizacji kursu z zakresu kształcenia na odległość?* towarzyszy trzy wzajemnie uzupełniające się pytania szczegółowe (s. 99). Jednym z warunków poprawnie określonych problemów badawczych jest to aby zawierały zależności między zmiennymi, dzięki czemu w znaczący sposób badacz posiadał będzie ściśle wyznaczony zakres badanych zjawisk. Doktorant wywiązał się w pełni z tego warunku. W pracy zostały poprawnie sformułowane hipotezy badawcze, które określono po analizie literatury oraz przeprowadzeniu badań pilotażowych. Zabrakło jednak szczegółowego omówienia badań pilotażowych (kiedy były realizowane, na jakiej populacji). W recenzowanej rozprawie została przyjęta zmienna zależna: *komponenty postaw nauczycieli akademickich wobec e-learningu w szkole wyższej* oraz zmienna niezależna: *udział nauczycieli akademickich w kursie e-learningowym*. Poprawnie dobrano do nich wskaźniki. Zastosowane techniki i narzędzia badawcze były adekwatne do celu, pytań i metod zastosowanych w badaniu. Dobór osób do badań, podobnie jak teren i przebieg badań, został wyczerpująco uzasadniony i opisany. Doktorant opisał również metody statystyczne wykorzystane w badaniach własnych. Założenia badawcze zostały sformułowane w prawidłowy sposób.

Opis i analiza wyników badań zostały szeroko zaprezentowane w części trzeciej opracowania. Doktorant przedstawił analizę wyników badań komponentu poznawczego postaw nauczycieli wobec e-learningu. Badanie zrealizowano przy zastosowaniu testu składającego się z zestawu 30 celowo dobranych pytań. Test składa się z trzech zasadniczych części: zagadnienia teoretyczne z zakresu e-learningu, projektowanie kursu e-learningowego, administrowanie kursem e-learningowym. W każdej z nich były pytania dotyczące podstawowej wiedzy oraz szczegółowych aspektów danych zagadnień. Wyniki badań dotyczyły rezultatów uzyskanych

przed oraz po realizacji 30-godzinnego kursu dla nauczycieli akademickich z zakresu wykorzystania e-learningu w procesie kształcenia. Ponadto podczas analizy wyników badań uwzględniano zmienne pośredniczące: płeć, wiek i jednostkę zatrudnienia. Pierwsza analiza wyników badań komponentu poznawczego wśród nauczycieli akademickich dotyczyła rezultatów uzyskanych przed i po realizacji kursu. Wyliczono średnią wyników badań w teście wstępnym i w teście końcowym, wzrost poziomu komponentu poznawczego oraz współczynnik istotności, a następnie uwzględniono zmienne pośredniczące. Analizując komponent poznawczy postawy wobec e-learningu na podstawie zagadnień teoretycznych Doktorant dokonał porównania wyników testu wstępnego i końcowego, a następnie przedstawił rozkład odpowiedzi respondentów oraz wzrost komponentu poznawczego w każdym pytaniu testowym. Analizę wyników przedstawił w podziale na płeć, wiek respondentów i jednostkę zatrudnienia. Tak samo zostały opisane wyniki badań w odniesieniu do projektowania kursu e-learningowego oraz administrowania kursem e-learningowym. Analizując wyniki badań można zauważyć, że kobiety lepiej wypadły w testach, a Doktorant za każdym razem uzasadniał to jako: *prawdopodobną przyczyną była ich wzmożona uwaga oraz koncentracja podczas zajęć i wypełniania testu*. Z kolei jeśli zmienną była jednostka zatrudnienia to: *najwyższa wartość komponentu poznawczego cechowała respondentów z Kolegium Nauk Społecznych, zaś najniższa – pracowników Kolegium Nauk Medycznych*. Należałoby się zastanowić jak zebrać wyniki badań aby te same zapisy nie pojawiały się wielokrotnie, a czytelnik nie miał wrażenia, że już to czytał. Ponadto interesującym byłoby porównanie wyników badań otrzymanych przez Doktoranta do badań przeprowadzonych przez innych badaczy. Analizując część badawczą nie znalazłam żadnego odnośnika do badań innych autorów. Powyższa uwaga odnosi się również do pozostałej części recenzowanej pracy.

Analiza wyników badań komponentu poznawczego postaw nauczycieli wobec e-learningu jest bardzo obszerną częścią opracowania (60 stron), bogato ilustrowaną wykresami.

Analizę wyników badań komponentu emocjonalnego przeprowadzono za pomocą kwestionariusza ankiety opracowanego w oparciu o *Skalę dyferencjału semantycznego* z dwubiegunową skalą posiadającą wartości w przedziale od -3 do 3 pkt. (w zależności od nasilenia odczuwanych emocji: wartości -3 i 3 oznaczają *nasilenie wysokie*, -2 i 2 *nasilenie umiarkowane*, -1 i 1 *nasilenie niskie*, zaś 0 *brak emocji*, czyli wartość neutralna). Respondenci wypowiedzieli się o emocjach jakie im towarzyszyły przed i po realizacji 30-godzinnego kursu z zakresu e-learningu. Szczegółowe zagadnienia poddane ocenie ankietowanych to: realizacja procesu kształcenia, komunikacja ze studentami, rozwój naukowy, pozyskiwanie treści

kształcenia i zarządzanie procesem kształcenia. Analizując wyniki badań empirycznych uwzględniono kilka zmiennych pośredniczących tj. płeć badanych, wiek oraz jednostkę zatrudnienia. Wyróżnione zmienne były analizowane w taki sam sposób w odniesieniu do pięciu wcześniej wyróżnionych zagadnień. Otrzymana analogiczne wyniki jak przy analizie komponentu poznawczego. W wyniki przeprowadzonej analizy potwierdzono korelację przejawianych emocji z poziomem posiadanej na jego temat wiedzy (komponent poznawczy). Ponadto kobiety przejawiały pozytywne emocje w zakresie większej liczby badanych zakresów. Wraz z wiekiem respondentów stopniowo obniżało się nasilenie emocji o dodatnim znaku. Najwyższe nasilenie emocjonalne respondentów zatrudnionych w Kolegium Nauk Społecznych wynikać mogło z wcześniejszej realizacji zajęć w formie zdalnej przez część z nich.

Ostatnim badanym komponentem był komponent behawioralny postaw nauczycieli akademickich wobec e-learningu w szkole wyższej na podstawie badań własnych. Badanie zostało przeprowadzone za pomocą autorskiego narzędzia o nazwie *Skala tendencji behawioralnych nauczycieli akademickich wobec e-learningu*. Głównym jego założeniem było określenie podejmowania lub unikania działania dotyczącego: realizacji procesu kształcenia, komunikacji ze studentami, rozwoju naukowego, pozyskiwania treści kształcenia oraz zarządzania procesem kształcenia. Podobnie jak podczas wcześniejszych badań dotyczących komponentu poznawczego i emocjonalnego uwzględniono następujące zmienne pośredniczące: płeć badanych, wiek oraz jednostkę zatrudnienia. Wyróżnione zmienne były analizowane w analogiczny sposób w odniesieniu do czterech wcześniej wyróżnionych zakresów. Najważniejszy wniosek jako można przedstawić w odniesieniu do badań komponentu behawioralnego jest następujący: *realizacja szkolenia kadry akademickiej przyniosła rezultat w postaci zmiany tendencji behawioralnych w kierunku podejmowania działania w zakresie wykorzystania e-learningu w procesie kształcenia akademickiego. Na etapie analizy potwierdzona została ścisła relacja poszczególnych komponentów postawy, jakimi są: tendencja działaniowa (komponent behawioralny), posiadany zasób wiedzy (komponent poznawczy) oraz przejawiane emocje (komponent emocjonalny) wobec obiektu postawy.*

Podsumowując wyniki badań Doktorant stwierdził, iż efektem kursu w którym uczestniczyli nauczyciele było zwiększenie ich wiedzy z poziomu średniego do wysokiego, zmiana w przejawianych emocjach z negatywnych/neutralnych na pozytywne oraz tendencja działaniowa w kierunku wykorzystywania zdalnej formy kształcenia.

Praktycznym aspektem pracy, świadczącym o roli refleksyjnego badacza-praktyka jest autorski program szkolenia pt. *Kompetencje dydaktyczne i informatyczne kadry Uniwersytetu Rzeszowskiego w zakresie e-learningu*.

Biorąc pod uwagę całość przedstawionej do recenzji pracy pt. *Postawy nauczycieli akademickich wobec e-learningu w szkole wyższej* stwierdzam, że spełnia ona warunki stawiane rozprawom doktorskim w *Ustawie stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* z dnia 14 marca 2003 r. (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 ze zm.) Rozprawa dotyczy ważnej problematyki szczególnie w okresie aktualnie panującej pandemii. Jest dobrze osadzona w przyjętych przez Autora perspektywach teoretycznych i badawczych. Zaprezentowane wyniki są wynikiem rzetelnie przeprowadzonych studiów i badań. Dostrzeżone przeze mnie nieliczne usterki nie wpłynęły na prawidłowość całego toku badań i omówienia ich wyników. Z pełnym przekonaniem stawiam więc wniosek o dopuszczenie mgr inż. Krysiana Tuczyńskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ceribichu Seifm